

**Σχόλια επί του σχεδίου νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης υπό τον τίτλο:
«Μεταρρυθμίσεις αναφορικά με τις σχέσεις γονέων και τέκνων και άλλα ζητήματα
οικογενειακού δικαίου»**

I. Εισαγωγή

Καθώς υπάρχει η επιθυμία για την εγκαθίδρυση ενός πραγματικά παιδοκεντρικού νόμου, όπου το οικογενειακό δίκαιο θα έχει παιδοκεντρικό χαρακτήρα και όχι για ακόμα μια φορά να καλύψει τις επιθυμίες και τις ανάγκες των γονέων εις βάρος των παιδιών τους, θα θέλαμε να επισημάνουμε για αρχή ότι κάθε παιδί είναι μοναδικό και έχει τη δική του προσωπικότητά και τα δικά του δικαιώματα, τα οποία πρέπει να γίνονται σεβαστά. Συνεπώς, δεν υπάρχει ένα γενικό και αόριστο συμφέρον του παιδιού, αλλά το **πραγματικό συμφέρον κάθε συγκεκριμένου παιδιού**, που ανατρέφεται από συγκεκριμένους γονείς με τους χαρακτήρες και τις προσωπικότητές τους, το οποίο και πρέπει να εξετάζεται *ad hoc*. Ο νόμος πρέπει να προσφέρει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να επιλέγει την καταλληλότερη ρύθμιση της γονικής μέριμνας για το κάθε συγκεκριμένο παιδί. Δυστυχώς το παρόν σχέδιο νόμου σε αρκετές από τις προτεινόμενες διατάξεις αποδεικνύει ότι δεν εξυπηρετεί το πραγματικό συμφέρον κάθε συγκεκριμένου παιδιού, αλλά αντίθετα για ακόμα μια φορά εξυπηρετεί τα συμφέροντα συγκεκριμένων γονέων.

Περαιτέρω, αν πραγματικά θέλουμε έναν πρωτοποριακό νόμο και επιθυμούμε το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, όπως αυτό περιγράφεται στο **άρθρο 3 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΔΣΔΠ)**, η οποία αποτελεί νόμο του Ελληνικού Κράτους ήδη από το 1992, τότε θα πρέπει ο Έλληνας Νομοθέτης να προβλέψει ότι κάθε παιδί, ανάλογα με την ωριμότητα και την ηλικία του, θα έχει δικαίωμα αυτοτελώς να αιτηθεί την ρύθμιση της γονικής μέριμνας και την τροποποίηση των όρων άσκησης της επιμέλειας και του δικαιώματος της επικοινωνίας. Η ως άνω πρόβλεψη μπορεί να δικαιολογηθεί πλήρως σύμφωνα με το **άρθρο 12 της ΔΣΔΠ** : *«Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εγγυώνται στο παιδί που έχει ικανότητα διάκρισης το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του σχετικά με οποιοδήποτε θέμα που το αφορά, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του και με το βαθμό της ωριμότητάς του. 2. Για το σκοπό αυτόν θα πρέπει ιδίως να δίνεται στο παιδί η δυνατότητα να ακούγεται σε οποιαδήποτε διοικητική ή δικαστική διαδικασία που το αφορά, είτε άμεσα είτε μέσω ενός εκπροσώπου ή ενός αρμοδίου οργανισμού, κατά τρόπο συμβατό με τους διαδικαστικούς κανόνες της εθνικής νομοθεσίας»*. Η διαδικασία θα μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω του ορισμού ειδικού επιτρόπου στο ανήλικό τέκνο κατά τη διάταξη 1517 του ΑΚ και το παιδί να επιλέξει πως θα εκπροσωπηθεί για να εκφράσει ελεύθερα τη γνώμη του (σύμφωνα και με τις παραγράφους 35 και 36 του Γενικού Σχόλιου υπ' αριθμόν 12 της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού της 20^{ης} Ιουλίου 2009, διαθέσιμο εδώ: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>, σελ 11-12) για ένα από τα σημαντικότερα ζήτημα που το αφορούν, όπως είναι η ανατροφή του και η επιμέλεια του προσώπου του. Μάλιστα στον Αστικό Κώδικα σε αντίστοιχης σημασίας υποθέσεις, όπως είναι η υιοθεσία παιδιών, στο άρθρο 1555 παρ. α' ΑΚ, σχετικά με την συναίνεση του ανηλίκου στην υιοθεσία του, προβλέπεται ότι : *«Ενώπιον του δικαστηρίου συναινεί αυτοπροσώπως και ο ανήλικος που υιοθετείται, εφόσον έχει συμπληρώσει το δωδέκατο έτος της ηλικίας του, εκτός αν βρίσκεται σε κατάσταση ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής που περιορίζει αποφασιστικά τη λειτουργία της βούλησής του»*. Ενόψει όλων των ανωτέρω προτείνεται η προσθήκη παραγράφου με το περιεχόμενο : *«Το ανήλικό τέκνο, ανάλογα με την ωριμότητα και την ηλικία του, έχει αυτοτελές δικαίωμα, το οποίο μπορεί να ασκήσει μέσω ειδικού επιτρόπου, να αιτηθεί στο δικαστήριο την ρύθμιση της γονικής μέριμνας όπως αυτή και την*

τροποποίηση των όρων άσκησης της επιμέλειας και του δικαιώματος της επικοινωνίας του, όπως τα παραπάνω έχουν οριστεί από το δικαστήριο».

Ακολούθως, σημαντική παράλειψη του σχεδίου νόμου είναι το γεγονός ότι δεν εισάγει την **ίδρυση και λειτουργία του θεσμού των οικογενειακών δικαστηρίων**, τα οποία θα απαρτίζονται μόνο από εκπαιδευμένους και εξειδικευμένους δικαστές, που θα απασχολούνται μόνο στην εκδίκαση υποθέσεων οικογενειακής φύσεως, με την υποστήριξη επαγγελματιών ψυχικής υγείας και ιδίως παιδοψυχολόγων, οι οποίοι θα είναι εξειδικευμένοι στην εκτίμηση της ανάπτυξης των παιδιών κυρίως της συναισθηματικής, με εμπειρία στην επικοινωνία με παιδιά και εφήβους, με γνώση της γλώσσας και των οικείων μέσων για το παιδί και τον έφηβο, με ευαισθησία στο γνωστικό επίπεδο και την εμπειρία του παιδιού. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι και οι γονείς του παιδιού μπορεί να χρειάζονται υποστήριξη για να δεχθούν τη συμμετοχή του παιδιού στις αποφάσεις επικοινωνίας. Όλες αυτές οι δύσκολες, δυσεπίλυτες, περίπλοκες ανθρώπινες καταστάσεις που αφορούν τα παιδιά απαιτούν διεπιστημονική προσέγγιση (με Παιδοψυχιάτρους, Ψυχολόγους, Κοινωνικούς Λειτουργούς). Είναι αδύνατο να λυθούν μόνο με τη δικαιοσύνη όσο καλή και αν είναι η επιμόρφωση των Δικαστικών Λειτουργών. Η συμμετοχή των ίδιων των παιδιών με τον κατάλληλο τρόπο επικοινωνίας, στήριξης, γνώσης, άλλων επαγγελματιών είναι ο μόνος τρόπος σεβασμού της μελλοντικής ζωής τους.

Ήδη από το 2014 έχει κατατεθεί σχέδιο νόμου στο Υπουργείο Δικαιοσύνης για την εισαγωγή του θεσμού των οικογενειακών δικαστηρίων και κανείς Υπουργός δεν έχει επιδείξει ενδιαφέρον για την προώθησή και σύσταση αυτών των δικαστηρίων.

Συμπερασματικά, **θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι στο παρόν σχέδιο νόμου δεν λαμβάνεται υπόψη καθόλου η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΔΣΔΠ)**, η οποία υποχρεώνει όλες τις κυβερνήσεις που την έχουν θεσμοθετήσει (όπως η δική μας με τον Νόμο 2101/1992) να :

- Προάγουν τη φιλοσοφία σεβασμού για τα παιδιά.
- Μεταβάλλουν τη θεώρηση του παιδιού από αντικείμενο προστασίας σε υποκείμενο Δικαιωμάτων.
- Προκαλέσουν τις παραδοσιακές απόψεις, ότι τα παιδιά είναι παθητικοί δέκτες φροντίδας και προστασίας.
- Επιμείνουν ότι τα παιδιά πρέπει να έχουν καλυμμένες όλες τις ανάγκες τους και για αυτό είναι υποχρεωμένοι οι ενήλικες.

Η ΔΣΔΠ εγκαθιστά την αναδύομενη άποψη των παιδιών καθώς μεγαλώνουν και ενθαρρύνει τον σεβασμό των παιδιών μέσα στην κοινότητα και την οικογένεια :

- Τα παιδιά πρέπει να ακούγονται και οι απόψεις τους να λαμβάνονται σοβαρά υπόψιν.
- Αναγνωρίζονται οι ικανότητες των παιδιών να παίρνουν αποφάσεις όσο μεγαλώνουν.
- Οι γονείς και οι κοινότητες πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το βέλτιστο συμφέρον τους όταν παίρνουν αποφάσεις για θέματα που τα αφορούν.
- Πρέπει να αναγνωρίζεται το γεγονός ότι τα συμφέροντα των παιδιών δεν ταυτίζονται πάντα με αυτά των γονιών τους.

II. Σχολιασμός επί των άρθρων του σχεδίου νόμου

Στο άρθρο 5 του σχεδίου νόμου (αντικατάσταση του άρθρου 1511 ΑΚ) η επιφύλαξη «...εφόσον η γνώμη του τέκνου κριθεί από το δικαστήριο ότι δεν αποτελεί προϊόν καθοδήγησης ή υποβολής», που έχει προστεθεί, πρέπει να απαλειφθεί, ως αντίθετη στο συμφέρον του παιδιού. Η προσθήκη αυτή έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη ΔΣΔΠ και την αρχή της ισότητας, καθώς προβλέπει το διαχωρισμό των παιδιών σε αυτά που έχουν το

δικαίωμα να ακουστούν και σε αυτά που αποκλείονται, παραβιάζοντας κατάφορα **το άρθρο 12 της ΔΣΔΠ**. Ο νόμος οφείλει να μην περιορίζει τον δικαστή καθώς ο τελευταίος πρέπει να μπορεί να εκτιμά ελεύθερα τη γνώμη του παιδιού και να κρίνει αν προέρχεται από την ελεύθερη βούλησή του ή όχι. Σε αυτό η συμβολή των επαγγελματιών ψυχικής υγείας θα είναι πολύ σημαντική.

Εν συνεχεία, οι αναφορές των λέξεων «εξακολουθούν» και «εξίσου», στο άρθρο 7 του σχεδίου νόμου (αντικατάσταση του άρθρου 1513), στην πρόταση οι γονείς «εξακολουθούν να ασκούν.... εξίσου η γονική μέριμνα», είναι τουλάχιστον άστοχες, καθώς ακόμα και κατά την άσκηση της γονικής μέριμνας όταν δεν υπάρχει διάσταση ή διαζύγιο, όπως περιγράφεται στο άρθρο 1510 ΑΚ, οι γονείς ασκούν τη γονική μέριμνα. Δηλαδή ενώ εκ του νόμου δεν προβλέπεται στην αρμονική συμβίωση η εξίσου άσκηση της γονικής μέριμνας, θα προβλεφθεί μετά τη διάσταση ή το διαζύγιο;

Αναφορικά με το άρθρο 13 του σχεδίου νόμου (αντικατάσταση του άρθρου 1520 ΑΚ) και την πρόβλεψη για τεκμήριο του δικαιώματος επικοινωνίας στο 1/3, λεκτέα είναι τα εξής. Όπως αναφερθήκαμε ανωτέρω, η όποια ρύθμιση θα πρέπει να γίνεται στη βάση ότι αφορά το πραγματικό συμφέρον κάθε συγκεκριμένου παιδιού, συνεπώς η επικοινωνία που θα έχει το τέκνο με τον γονέα που δεν διαμένει μαζί, δεν μπορεί να προσδιορίζεται ποσοτικά από τον νόμο, καθώς θα αφορά το κάθε συγκεκριμένο παιδί το οποίο βιώνει διαφορετικά τη διάσταση ή το διαζύγιο των γονιών του και του οποίου οι ανάγκες και το συμφέρον πρέπει να εκτιμηθούν πρωτίστως. Η ποσοτική ρύθμιση της επικοινωνίας και η θέσπιση τεκμηρίου του 1/3 με όρους οικονομικής συναλλαγής ή περιουσιακών διαφορών είναι πολύ άστοχη, αντιβαίνει στο συμφέρον του παιδιού και μπορεί να δημιουργήσει ακόμα μεγαλύτερες εντάσεις, καθώς και πρακτικές δυσκολίες στην εφαρμογή της. Σε κάθε περίπτωση, η παρουσία και των δύο γονέων στη ζωή και ανατροφή του παιδιού είναι απαραίτητη, με εξαίρεση την κακοποίηση και την άσκηση ενδοοικογενειακής βίας ή εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας ή εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, ως εκ τούτου πρέπει το τεκμήριο του 1/3 να αντικατασταθεί με την πρόβλεψη του Σχεδίου της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής για «*το δικαίωμα της κατά το δυνατόν ευρύτερης προσωπικής επικοινωνίας*». Με την πρόβλεψη αυτή, ο δικαστής θα ρυθμίζει την επικοινωνία, λαμβάνοντας υπόψιν όλες τις ατομικές περιστάσεις της υπόθεσης και τις ανάγκες του παιδιού.

Ακόμα, τόσο στο άρθρο 13 παρ. 1 εδάφιο 4 (αντικατάσταση του άρθρου 1520 ΑΚ), σχετικά με τον αποκλεισμό ή περιορισμό της επικοινωνίας όσο και στο άρθρο 14 παρ. 2 στοιχείο στ' (αντικατάσταση του άρθρου 1532 ΑΚ), για τις περιπτώσεις κακής άσκησης της γονικής μέριμνας η πρόβλεψη της αμετάκλητης καταδίκης σε περίπτωση τέλεσης των αδικημάτων της ενδοοικογενειακής βίας ή εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας ή εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής σε βάρος του παιδιού είναι επικίνδυνη σε κάθε περίπτωση. Όπως είναι γνωστό για να καταστεί μια δικαστική απόφαση αμετάκλητη μπορεί να μεσολαβήσουν ακόμα και οκτώ (8) έτη, διάστημα κατά το οποίο το παιδί μπορεί να συνεχίσει να κακοποιείται και να υφίσταται τις εγκληματικές ενέργειες του γονέα του, χωρίς να μπορεί να προστατευτεί. Συνεπώς, η πρόβλεψη για αμετάκλητη δικαστική απόφαση πρέπει εκ των ουκ άνευ να αφαιρεθεί αντιβαίνει στη σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, με την οποία έχουμε πρόσφατα εναρμονιστεί και συγκεκριμένα με το νόμο 3500/2006 όπως ισχύει με την τροποποίηση του Ν. 4531/2018, στον οποίο προβλέπεται η δυνατότητα επιβολής περιοριστικών μέτρων, ακόμα και απαγόρευση της επικοινωνίας, ήδη από τη στιγμή που το θύμα θα υποβάλει μήνυση.

Τέλος, η προώθηση του θεσμού της διαμεσολάβησης, όπως αυτή αναφέρεται στα άρθρα 6 (αντικατάσταση του άρθρου 1512 ΑΚ) και 21 του σχεδίου νόμου, θα πρέπει να ρυθμιστεί πολύ προσεκτικά. Αν η εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου 21 που προβλέπει οικογενειακούς διαμεσολαβητές, δεν προβλέψει ότι θα πρέπει να είναι παιδοψυχολόγοι ή να προέρχονται από το χώρο της ψυχικής υγείας και να είναι κατάλληλα καταρτισμένοι, η συγκεκριμένη διάταξη θα έχει ως συνέπεια την ακύρωση και αχρήστευση της διαμεσολάβησης, την μη επίλυση των αντιδικιών και εν τέλει ούτε την ελάφρυνση των δικαστηρίων.

III. Παρατηρήσεις ως προς την ψυχολογία των παιδιών

Αρχικά, θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι η παρουσία και των δύο γονέων ενεργά στη ζωή του παιδιού είναι μείζονος σημασίας για την ψυχοκοινωνική του ανάπτυξη. Το ως άνω προϋποθέτει ότι το παιδί ευκταίο είναι να περνάει όσο πιο γίνεται ίσα κατανεμημένα χρόνο και με τους δύο γονείς. Είναι προφανές ότι η παραπάνω συνθήκη είναι δύσκολο να υπάρξει στις περιπτώσεις που οι γονείς είναι σε προστριβή και υπάρχει ένταση και δυσκολία στην επικοινωνία μεταξύ τους, κάτι που μπορεί να επιβαρύνει και την άσκηση του γονεϊκού τους ρόλου. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει τουλάχιστον σε επίπεδο υψηλής σύστασης η συμβουλευτική οικογένειας και δη, των γονέων ώστε να επεξεργαστούν τις συγκρούσεις και τον τρόπο επικοινωνίας και να ενισχύσουν τη συνεργασία τους σε ό,τι αφορά το παιδί. Παράλληλα, η σταθερότητα είναι μείζονος σημασίας για την ανάπτυξη των παιδιών και είναι αναγκαίο να διασφαλίζεται. Επομένως, είναι κρίσιμο το παιδί να έχει ένα όσο γίνεται πιο σταθερό περιβάλλον (σχολείο, σπίτι, φίλοι, δραστηριότητες) και πρόγραμμα.

Περαιτέρω, οι αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά πρέπει να λαμβάνονται έχοντας υπόψη ότι τα παιδιά δεν είναι ένας ομοιογενής πληθυσμός, αλλά ανάλογα με την ηλικία και την αναπτυξιακή φάση στην οποία βρίσκονται έχουν διαφορετικές ανάγκες, αφού οι αναπτυξιακές τους ανάγκες είναι δυναμικές. Σε όλα τα ως άνω είναι αναγκαίο να δίνεται χώρος να εκφράσει και το παιδί τη γνώμη του και την επιθυμία του σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης του, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι ανάγκες και επιθυμίες του δε μπορούν να αλλάξουν με το πέρασμα των ετών.

Κλείνοντας, καθώς πολλές φορές τον ρόλο της διερεύνησης των δυναμικών στην οικογένεια και της ψυχολογικής κατάστασης των παιδιών καλούνται να τον αναλάβουν πολλοί και διαφορετικοί ειδικοί, κάποιες φορές όχι κατάλληλα καταρτισμένοι, σημαντική θα είναι η στελέχωση των υπηρεσιών και φορέων που υποστηρίζουν οικογένειες με παιδιά, με επαγγελματίες (κοινωνικούς λειτουργούς, παιδοψυχολόγους, παιδοψυχίατρους κ.ά.) που θα είναι ειδικά καταρτισμένοι και επιφορτισμένοι με αυτό το έργο και θα είναι σε άμεση συνεργασία με το δικαστικό σύστημα. Μέσω αυτών των υπηρεσιών θα μπορεί να γίνεται τόσο η αξιολόγηση των αναγκών των παιδιών, αλλά και η υποστήριξη τους, καθώς και η συμβουλευτική των γονέων, διασφαλίζοντας ότι οι αποφάσεις σχετικά με την επιμέλεια των ανηλίκων θα λαμβάνονται με βάση το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού.